

**Kaj Munk
&
Anden
Verdenskrig**

Et bidrag til historie- og danskundervisningen

Kaj Munk var en toneangivende forfatter og præst i 1930'erne og i begyndelsen af 1940'erne, indtil han blev myrdet af nazisterne d. 4. januar 1944. Han var, som mange andre, betaget af Hitler, fordi han havde genrejst et ødelagt Tyskland. Munk skrev dog imod tyskernes behandling af jøderne, og efter besættelsen var han ikke bange for at udtrykke sin modstand mod Tyskland. Han var vred over, at de havde brudt den "Ikke-angrebspagt" som de havde med Danmark.

Kaj Munk Forskningscentret har udgivet ti videoer med tekster af Kaj Munk. Syv af disse egner sig til at indgå i et tema om Anden Verdenskrig. Nedenstående introduktioner til videoerne placerer dem i en kontekst, og der er desuden henvisninger til kildemateriale. Alle teksterne kan findes i Kaj Munks Virtuelle Arkiv: [Kaj Munks Virtuelle Arkiv \(aau.dk\)](http://kajmunk.dk)
Introduktionerne er skrevet af Jette Vibeke Madsen, Cand.mag. og tilknyttet forsker, Kaj Munk Forskningscenter.

Mester med den tunge Tornekrone¹

Kaj Munk blev likvideret d. 4. januar 1944 af den tyske besættelsesmagt. Han havde offentligt kritiseret samarbejdspolitikken, jødeforfølgelsen og nazismen.

I digtet beskriver han et dilemma. Skal han følge Gud og sin overbevisning, eller skal han holde fast ved livet og de mennesker, han holder af? Munk valgte, som mange andre modstandsfolk under krigen, at følge sin overbevisning, men det kostede ham livet og dermed familien.

Digtet blev første gang trykt i 1942 i Kaj Munks erindringsbog, *Med Sol og megen Glæde*, men Munk skrev digtet allerede i 1921, da han var 23 år.² På det tidspunkt læste han til præst, men havde hverken præstegård, kone eller børn.

”Mester med den tunge Tornekrone”, henviser til Jesus. Digtet skrives ind i en religiøs kontekst, hvor Jesus kalder sine disciple til at følge ham.

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=tskYzFekC6A>

Han sidder ved Smeltediglen³

Kaj Munk beundrede Hitler, fordi han havde samlet og genrejst et Tyskland, der efter nederlaget i 1. Verdenskrig var helt i knæ.⁴ Men forfølgelsen af jøderne påtalte han i flere omgange, bl.a. i sit åbne brev til Mussolini 17. november 1938 og i dramaet, *Han sidder ved Smeltediglen*, også fra 1938.⁵

Stykket handler om arkæologen, Professor Mensch, som for Tysklands skyld, opfordres til at skjule et forskningsresultat, der viser, at Jesus var jøde. Hans kollega, professor Dorn har nemlig allerede »paavist«, at Jesus var Arier, og den teori må for alt i verden ikke omstødes. Professor Mensch' sekretær, Frk. Schmidt, er jøde, men hun og hendes bror har fået falske arierattester og skjuler på den måde deres sande identitet.

Opførelsen af dramaet i Sønderborg d. 20. januar 1939 blev aflyst på justitsministerens foranledning for ikke at forarge Tyskland.

Han sidder... Uddrag 1: <https://www.youtube.com/watch?v=3XZX7OZg4Ww>

Han sidder... Uddrag 2: <https://www.youtube.com/watch?v=WB4KZ6-pkNc>

Olleruptalen⁶

Olleruptalen, som Munk holdt på Ollerup Gymnastikhøjskole på Sydfyn den 28. juli 1940, altså et par måneder efter besættelsen d. 9. april 1940, er et eksempel på en tale af Kaj Munk, der groft blev ramt af censur. Talen blev refereret i *Svendborg Avis* den 29. juli 1940 og gav, som den var udformet, grund til at stemple Kaj Munk som nazist og en stor beundrer af Hitler. Artiklen kan ses i Kaj Munks Virtuelle Arkiv.⁷ Efter krigen udtalte journalisten bag artiklen, H.C. Nielsen, til dagbladet *Information*, at han jo ikke kunne bringe, hvad Kaj Munk sagde i Ollerup. Heldigvis var der personer til stede i Ollerup som

---

¹ Munk, Kaj. ”Mester med den tunge Tornekrone”, 1921. Kaj Munks Virtuelle Arkiv (aau.dk)

² Munk, Kaj. *Med Sol og megen Glæde*. København 1942.

³ Munk, Kaj. *Han sidder ved Smeltediglen*, 1938. Kaj Munks Virtuelle Arkiv (aau.dk)

⁴ Munk, Kaj. ”Det kristenfjendske Tyskland”, *Jyllands-Posten*, 29.11.1936. Kaj Munks Virtuelle Arkiv (aau.dk)

⁵ Munk, Kaj. ”Aabent brev til Mussolini”, *Jyllands-Posten* 17.11.1938. Kaj Munks Virtuelle Arkiv (aau.dk)

⁶ Munk, Kaj. Olleruptalen, 28. juli 1940 er gengivet i artiklen, ”Hvad sagde Kaj Munk egentlig i Ollerup?”, *Munkiana* nr. 40, hvor både Svendborg Avis' artikel og Kaj Munks egne notater også optræder. Munkiana40.pdf

⁷ ”Over 1000 Mennesker til Elevmøde paa Ollerup Gymnastikhøjskole”, *Svendborg Avis*, 29. juli 1940.

tog referat af, hvad Munk egentlig sagde den 28. juli 1940.⁸

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=QGZgYLEwWcM>

Niels Ebbesen⁹

Niels Ebbesen er et folkeligt skuespil af Kaj Munk. Stykket handler om Danmarks befrielse fra den holstenske Grev Gerhard ved Niels Ebbesens heldedåd i Randers 1. eller 2. april 1340. Det blev under Besættelsen symbol på den danske modstandskamp. Dets oprindelige version er fra juni 1940, altså blot få måneder efter at Tyskland havde besat Danmark. Dengang hed skuespillet *Se, det lysner*, og allerede fra efteråret 1940 rejste Munk rundt omkring i landet og læste stykket op.

Skuespillet blev trykt af Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck i 1942, men efter en henstilling fra Justitsministeren blev bøgerne tilbagekaldt fra boghandlerne d. 8. april 1942.¹⁰ På det tidspunkt var der dog allerede en del bøger i omløb.

Links:

Niels Ebbesen uddrag 1: <https://www.youtube.com/watch?v=wGnX1ZdP2m4>

Niels Ebbesen uddrag 2: <https://www.youtube.com/watch?v=FFn55aL6gGA&t=18s>

Vort danske Kald¹¹

Digtet "Vort danske Kald" blev skrevet under besættelsen i 1941, men det blev først udgivet i 1949 efter Anden Verdenskrigs afslutning. Munk blev myrdet d. 4. januar 1944 af nazisterne, og digtet er trykt i en mindeudgave med hans sidste digte.

Fra besættelsestidens begyndelse engagerede Kaj Munk sig i Danmarks politiske situation både gennem taler, digte og artikler. Han havde tidligere haft stor sympati for Hitler, men at tyskerne besatte Danmark, havde han ingen forståelse for.

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=0oE9eUBjWjo>

Kaj Munks brev til Paul Petersen¹²

I juni 1943 blev Kaj Munks Nytårsprædiken fra samme år udgivet. Munk anklagede den danske regering for at have solgt deres sjæl til "Kompromissets onde Aand", for det betød, at andre lande måtte tage kampen op imod tyskerne på Danmarks vegne.¹³

I København blev kontorchef Paul Petersen oprørt over, at en præst kunne opfordre til voldelig modstand. Derfor skrev han til Kaj Munk, som sendte et skarpt svar tilbage. Svaret kan ses i videoen "Brev til Paul Petersen".

Danmark havde været besat af Tyskland i lidt over tre år, og den danske regering havde siden besættelsen 9. april 1940 ført en samarbejdspolitik med Tyskland, så man altså ikke fra dansk side

---

⁸ Andersen, Knud-Erik. "Kaj Munk og censuren", 2021.

⁹ Munk, Kaj. 1942. *Niels Ebbesen: Skuespil i 5 Akter*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. Kaj Munk - Niels Ebbesen: Skuespil i 5 Akter (aau.dk)

¹⁰ Indledning til *Niels Ebbesen*. Kaj Munk - Niels Ebbesen: Skuespil i 5 Akter (aau.dk)

¹¹ Munk, Kaj. "Vort danske Kald", i: *Mindeudgave Digte*, side: 237, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1949.

¹² Munk, Kaj. *Brev til Paul Petersen*, 30. juli 1943. Kaj Munks Virtuelle Arkiv (aau.dk)

¹³ "Prædiken til Nytårsdag (A) 1943", Trykt i *Nyt fra Dansk Samling*. (Særtryk nr. 1). Juni 1943. Kaj Munks Virtuelle Arkiv (aau.dk)

gjorde modstand mod den tyske besættelse. Dette begrundede den danske regering med, at man derved kunne bevare en dansk indflydelse på nogle områder.¹⁴

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=JWAbnTPO54k>

”Den blaa Anemone”¹⁵

”Den blaa Anemone” er nok Kaj Munks mest kendte tekst. Munk blev født i Maribo på Lolland, hvor jordene var fede og gode, men han virkede som præst i Vedersø i Vestjylland i 20 år. Det var her på de sandede jorde, han plantede en blå anemone, som han havde bragt med sig fra Lolland, og digtet handler om denne lille anemones kamp for at overleve under de barske vilkår med vestenstorme og sandjord.

Digtet findes i forskellige versioner. I den oplæste version afsluttes det med: ”Du lille Anemone, hvor er din Skaber stor”. I virkeligheden endte Munk med en version, som slutter med: ”Du lille Anemone, hvor er vor Skaber stor.” Det er også den version, som er med i den nyeste højskolesangbog.

Digtet blev skrevet under Anden Verdenskrig, og læst ind i den sammenhæng er billedsproget rigt på symbolik.

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=P05XmkBEs88>

Kaj Munks sidste prædiken¹⁶

Denne prædiken, som blev holdt i Vedersø kirke nytårsdag 1944, blev Kaj Munks sidste. Tre dage efter, d. 4. januar 1944, hentede en gruppe nazister ham i præstegården i Vedersø. De kørte ham bort i bil og skød ham ved landevejen i Hørbylunde nær Silkeborg.

I prædikenen anklagede Munk de sognemedlemmer, som gik i tyskerne i tjeneste. Munk holdt sin prædiken iklædt frakke og rødt halstørklæde, stående ved siden af juletræet og ikke på prædikestolen.

Af prædikenen fremgår det tydeligt, at Munk var bevidst om den fare, han udsatte sig selv for, når han talte tyskerne imod. Det havde han gjort gentagne gange bl.a. ved Olleruptalen juli 1940 og i en prædiken i Vor frue Kirke i København d. 5. december 1943.

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=ez48jxwGEUo>

Du ved det nok mit Hjerte¹⁷

Salmen ”Du ved det nok mit Hjerte” findes i Den danske Salmebog. Oprindeligt skrev Kaj Munk salmen til sit filmudkast: *Filmen om Christiern den Anden*, fra 1938. Salmen synges af dronning Isabella, mens Christian 2. (1481-1559) og Dyveke, hans hollandske elskerinde, lytter i en hemmelig gang ved siden af tronsalen.

Filmen blev ikke optaget, men til gengæld opførtes Kaj Munks skuespil *Diktatorinden* på Det kgl. Teater i november 1938.¹⁸ Diktatorinden er Mor Sigbrit, som var Christian 2.’s rådgiver og mor til elskerinden Dyveke.

Link: https://www.youtube.com/watch?v=6bWChclfO_s

---

¹⁴ Brunbech, Peter Yding. ”Samarbejdspolitikken under besættelsen 1940-45”, danmarkshistorien.dk. Set 10.02.2021.

¹⁵ Munk, Kaj. ”Den blaa Anemone”, 1943. [Kaj Munks Virtuelle Arkiv \(aau.dk\)](http://KajMunksVirtuelleArkiv.aau.dk)

¹⁶ Munk, Kaj. ”Prædiken til Nytaarsdag 1944”. Kaj Munks Virtuelle Arkiv (aau.dk)

¹⁷ Munk, Kaj. *Filmen om Christiern den Anden*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1938. *Filmen-om-Christiern-den-2den-1938.pdf* (aau.dk)

¹⁸ ”Filmen om Christiern den Anden: Kaj Munk udgiver Film-udkast til „Diktatorinden“, *Politiken* 12.11.1938. Kaj Munks Virtuelle Arkiv (aau.dk)

Ordet¹⁹

Kaj Munks skuespil *Ordet*, handler om Inger, der dør i barselsengen, men også om tro og tvivl. Kaj Munk mistede selv som lille begge sine forældre og voksede op hos adoptivforældre. Forældretabet i barndommen og andre dødsfald i hans nærmeste omgivelser havde, ifølge Munk selv, efterladt et traume i hans underbevidsthed, og i hans andet år som præst i Vedersø i Vestjylland havde han været vidne til at en ung nabokone og hendes nyfødte barn døde. Munk kunne ikke forstå, at Gud kunne tillade dette.

Ordet blev filmatiseret af den verdenskendte danske filminstruktør Carl Th. Dreyer i 1955, hvilket har medvirket til, at skuespillet nok er Munks mest kendte.

Links:

Ordet første uddrag: https://www.youtube.com/watch?v=os6r80nd_dc

Ordet andet uddrag: <https://www.youtube.com/watch?v=Ix2EhJ1Vbc>

---

¹⁹ Munk, Kaj. *Ordet*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1932. Kaj Munks Virtuelle Arkiv (aau.dk)